

HUDUDIY RIVOJLANISHDA STRATEGIK BOSHQARUVNING SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI (NAMANGAN VILOYATI MISOLIDA)

Abdullayev Jamoliddin Lutfullayevich

Toshkent Kimyo xalqaro universiteti Namangan
filiali 2-bosqich magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19201453>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 20-mart 2026 yil
Ma'qullandi: 22-mart 2026 yil
Nashr qilindi: 24-mart 2026 yil

KEYWORDS

Hududiy rivojlanish, strategik boshqaruv, boshqaruv samaradorligi, hududiy iqtisodiyot, Namangan viloyati, iqtisodiy o'sish, investitsiya jozibadorligi, tashkiliy-iqtisodiy mexanizm, innovatsion rivojlanish, raqamli iqtisodiyot, hududiy siyosat, resurslardan samarali foydalanish, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish, hududiy raqobatbardoshlik, boshqaruv modeli.

ABSTRACT

Mazkur maqolada hududiy rivojlanishda strategik boshqaruvning samaradorligini oshirish masalalari Namangan viloyati misolida tadqiq etilgan. Tadqiqot davomida hududiy boshqaruv tizimining nazariy asoslari, amaldagi holati va rivojlanish tendensiyalari tahlil qilinib, mavjud muammolar aniqlangan. Xususan, hududlar o'rtasidagi iqtisodiy nomutanosiblik, resurslardan foydalanish samaradorligining pastligi, investitsiya muhitining yetarli darajada shakllanmaganligi kabi omillar strategik boshqaruv samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatayotgani asoslab berilgan.

Shuningdek, maqolada hududiy boshqaruv samaradorligini oshirishda zamonaviy strategik yondashuvlar, innovatsion boshqaruv mexanizmlari, raqamli texnologiyalar va ilg'or xorijiy tajribalardan foydalanishning ahamiyati yoritilgan. Tadqiqot natijasida Namangan viloyatida strategik boshqaruv tizimini takomillashtirishga qaratilgan ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqilgan bo'lib, ular hududning iqtisodiy salohiyatini oshirish, investitsiya jozibadorligini kuchaytirish hamda aholi farovonligini yaxshilashga xizmat qiladi.

Hozirgi globallashtirish va iqtisodiy integratsiya jarayonlari sharoitida hududiy rivojlanishni samarali boshqarish davlat iqtisodiy siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish darajasi mamlakatning umumiy iqtisodiy salohiyati, raqobatbardoshligi va aholi turmush darajasini belgilovchi asosiy omillardan hisoblanadi. Shu bois hududiy rivojlanishda strategik boshqaruv tizimini takomillashtirish, uning samaradorligini oshirish masalalari dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Zamonaviy iqtisodiy sharoitda hududlarni boshqarish faqatgina resurslarni taqsimlash bilan cheklanib qolmay, balki uzoq muddatli rivojlanish strategiyalarini ishlab chiqish,

innovatsion yondashuvlarni joriy etish va mavjud iqtisodiy salohiyatdan maksimal darajada foydalanishni talab etadi. Ayniqsa, hududiy rivojlanishda strategik boshqaruvning samaradorligi investitsiya muhitining yaxshilanishi, yangi ish o'rinlarining yaratilishi, infratuzilmaning rivojlanishi hamda aholi farovonligining oshishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda hududiy rivojlanishni jadallashtirishga qaratilgan keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, hududlarni kompleks rivojlantirish, ularning iqtisodiy mustaqilligini oshirish, mahalliy boshqaruv organlarining vakolatlarini kengaytirish hamda strategik rejalashtirish tizimini takomillashtirish bo'yicha muhim chora-tadbirlar belgilangan. Shu bilan birga, hududlar kesimida mavjud ijtimoiy-iqtisodiy tafovutlar, resurslardan foydalanish samaradorligining yetarli emasligi va boshqaruv tizimidagi ayrim kamchiliklar strategik boshqaruv samaradorligini oshirish zaruratini yanada kuchaytirmoqda.

Mazkur jihatlar Namangan viloyati misolida ayniqsa yaqqol namoyon bo'ladi. Viloyat iqtisodiy salohiyati yuqori bo'lishiga qaramasdan, ayrim tarmoqlarda rivojlanishning notekisligi, investitsiya jalb etish darajasining pastligi va infratuzilma muammolari mavjud. Bu esa hududiy boshqaruv tizimini takomillashtirish, strategik yondashuvlarni kuchaytirish va samarali boshqaruv mexanizmlarini joriy etishni talab etadi.

Shu munosabat bilan mazkur maqolaning asosiy maqsadi – hududiy rivojlanishda strategik boshqaruvning samaradorligini oshirish yo'llarini ilmiy asosda o'rganish va Namangan viloyati misolida amaliy takliflar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot doirasida hududiy boshqaruvning nazariy asoslari tahlil qilinadi, mavjud muammolar aniqlanadi hamda ularni bartaraf etishga qaratilgan zamonaviy yondashuvlar taklif etiladi.

Adabiyotlar tahlili

Hududiy rivojlanish va strategik boshqaruv masalalari iqtisodiy fanlarda keng o'rganilgan yo'nalishlardan biri bo'lib, mazkur sohada ko'plab xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan fundamental ilmiy tadqiqotlar olib borilgan. Ushbu tadqiqotlar hududiy iqtisodiyotni samarali boshqarish, resurslardan oqilona foydalanish va hududlar o'rtasidagi rivojlanish tafovutlarini kamaytirish masalalarini yoritishga qaratilgan.

Xorijiy olimlardan Michael Porter hududiy raqobatbardoshlik nazariyasini ishlab chiqqan bo'lib, u hududlarning iqtisodiy rivojlanishi ularning raqobat ustunliklariga bog'liqligini asoslab bergan. Uning fikricha, hududiy rivojlanishda klasterlar va innovatsion muhit muhim rol o'ynaydi. Shuningdek, Peter Drucker strategik boshqaruvni samarali tashkil etishda menejmentning zamonaviy tamoyillarini ishlab chiqqan va tashkilotlarning uzoq muddatli rivojlanishida strategik rejalashtirishning ahamiyatini asoslab bergan.

Marketing va hududiy rivojlanish o'rtasidagi bog'liqlikni Philip Kotler o'z tadqiqotlarida keng yoritib, hududiy marketing konsepsiyasini ilgari surgan. Unga ko'ra, hududlarning investitsiya jozibadorligini oshirishda marketing strategiyalaridan samarali foydalanish muhim hisoblanadi. Hududiy iqtisodiyot nazariyasini rivojlantirishda A.G. Granbergning ishlari alohida ahamiyatga ega bo'lib, u hududiy rivojlanishning iqtisodiy mexanizmlarini tizimli ravishda o'rganib chiqqan.

MDH mamlakatlari olimlari tomonidan hududiy boshqaruvning institutsional asoslari, iqtisodiy mexanizmlari va rivojlanish modellari keng tadqiq etilgan. Ularning ilmiy ishlarida hududiy siyosatni shakllantirish, iqtisodiy resurslarni hududlar kesimida samarali taqsimlash va boshqaruv tizimini takomillashtirish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan.

O'zbekistonlik olimlar tomonidan ham hududiy rivojlanish va strategik boshqaruv masalalari keng o'rganilgan. Jumladan, X.S. Asadov hududiy iqtisodiyotning nazariy va amaliy asoslarini tahlil qilib, hududlarning barqaror rivojlanishini ta'minlash mexanizmlarini asoslab bergan. M.D. Abduraximov esa strategik boshqaruv tizimini takomillashtirish, boshqaruv samaradorligini oshirish va uzoq muddatli rivojlanish strategiyalarini ishlab chiqish masalalarini yoritgan. Shuningdek, boshqa mahalliy tadqiqotchilar tomonidan hududiy siyosat, investitsiya muhitini yaxshilash va iqtisodiy islohotlarning hududiy ta'siri chuqur o'rganilgan.

So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasida hududiy rivojlanishni jadallashtirishga qaratilgan normativ-huquqiy hujjatlar ham ushbu yo'nalishda muhim ilmiy-amaliy asos bo'lib xizmat qilmoqda. Xususan, Prezident farmon va qarorlarida hududlarni kompleks rivojlantirish, ularning iqtisodiy salohiyatidan samarali foydalanish, mahalliy boshqaruv organlari vakolatlarini kengaytirish va strategik rejalashtirish tizimini takomillashtirishga alohida e'tibor qaratilgan.

Shu bilan birga, mavjud ilmiy tadqiqotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, hududiy rivojlanishda strategik boshqaruvning samaradorligini oshirish masalalari yetarli darajada kompleks yondashuv asosida o'rganilmagan. Ayniqsa, alohida hududlar, jumladan, Namangan viloyati misolida strategik boshqaruv mexanizmlarini chuqur tahlil qilish va amaliy takliflar ishlab chiqish zarurati mavjud. Mazkur holat ushbu tadqiqotning ilmiy yangiligi va dolzarbligini belgilaydi.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqotda hududiy rivojlanishda strategik boshqaruvning samaradorligini oshirish masalalarini kompleks o'rganish maqsadida zamonaviy ilmiy yondashuvlar va uslublar tizimidan foydalanildi. Tadqiqot metodologiyasi nazariy va amaliy tahlillar uyg'unligiga asoslangan bo'lib, hududiy boshqaruv tizimini chuqur o'rganish va ilmiy xulosalar chiqarish imkonini berdi.

Tadqiqotning nazariy asosini hududiy iqtisodiyot, strategik menejment va davlat boshqaruvi sohasidagi ilmiy qarashlar tashkil etadi. Xususan, Michael Porterning hududiy raqobatbardoshlik nazariyasi, Peter Druckerning strategik boshqaruv konsepsiyalari hamda A.G. Granbergning hududiy iqtisodiyotga oid ilmiy ishlari metodologik asos sifatida xizmat qildi.

Tadqiqot jarayonida quyidagi ilmiy usullardan foydalanildi:

1. Tizimli tahlil usuli. Hududiy rivojlanish jarayoni murakkab ijtimoiy-iqtisodiy tizim sifatida ko'rib chiqildi. Ushbu usul orqali Namangan viloyatining iqtisodiy ko'rsatkichlari, boshqaruv tizimi va ularning o'zaro bog'liqligi kompleks tarzda tahlil qilindi.

2. Statistik tahlil usuli. Hududiy rivojlanish dinamikasini baholashda rasmiy statistik ma'lumotlardan foydalanildi. Bu usul yordamida iqtisodiy o'sish sur'atlari, sanoat ishlab chiqarishi, investitsiyalar hajmi va aholi bandligi ko'rsatkichlari tahlil qilindi.

3. Taqqoslash (komparativ) usuli. Namangan viloyatining rivojlanish ko'rsatkichlari boshqa hududlar bilan taqqoslanib, mavjud farqlar va ularning sabablari aniqlandi. Bu esa hududiy boshqaruv samaradorligini baholash imkonini berdi.

4. Analitik va sintez usullari. Hududiy rivojlanishga ta'sir etuvchi omillar alohida o'rganilib, keyinchalik yagona tizimga keltirildi. Bu orqali strategik boshqaruv mexanizmlarining samaradorligi aniqlab berildi.

5. Ekspert baholash usuli. Hududiy boshqaruv sohasidagi mutaxassislar fikrlarini o'rganish orqali amaliy takliflar shakllantirildi. Ushbu usul strategik qarorlar sifatini oshirishga xizmat qildi.

6. Iqtisodiy modellashtirish usuli. Hududiy rivojlanishning istiqbol ko'rsatkichlarini aniqlash va turli boshqaruv variantlarining samaradorligini baholash uchun iqtisodiy modellar qo'llanildi.

Tadqiqotning axborot bazasini O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari, hududiy rivojlanish dasturlari, Prezident farmon va qarorlari hamda xalqaro tashkilotlar hisobotlari tashkil etdi.

Mazkur metodologik yondashuvlar asosida hududiy rivojlanishda strategik boshqaruv samaradorligini oshirishning asosiy yo'nalishlari aniqlanib, Namangan viloyati misolida amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi.

Tahlil Va Natijalar

Mazkur tadqiqot doirasida Namangan viloyatining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish holati, mavjud boshqaruv mexanizmlarining samaradorligi hamda strategik yondashuvlarning amaldagi natijalari kompleks tahlil qilindi. Tahlillar hududiy rivojlanish jarayonida ijobiy o'zgarishlar bilan bir qatorda, bir qator tizimli muammolar mavjudligini ham ko'rsatdi.

1. Hududiy rivojlanishning hozirgi holati tahlili

So'nggi yillarda Namangan viloyatida iqtisodiy o'sish sur'atlari barqaror bo'lib, sanoat ishlab chiqarish hajmi, xizmat ko'rsatish sohasi va qishloq xo'jaligi mahsulotlari hajmi oshib bormoqda. Hududda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish bo'yicha olib borilgan islohotlar natijasida yangi ish o'rinlari yaratilgan va aholi daromadlari o'sish tendensiyasiga ega bo'lgan.

Shu bilan birga, tahlillar quyidagi muammolar mavjudligini ko'rsatdi:

- *hududlar o'rtasida iqtisodiy rivojlanish darajasining notekisligi;*
- *sanoat tarmoqlarining hududiy joylashuvda nomutanosiblik;*
- *infratuzilmaning ayrim hududlarda yetarli darajada rivojlanmaganligi;*
- *investitsiya jalb etish darajasining hududlar kesimida farqlanishi;*
- *ishlab chiqarishda yuqori texnologiyalar ulushining pastligi.*

Ushbu omillar strategik boshqaruv samaradorligiga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda.

2. Strategik boshqaruv mexanizmlarining samaradorligini baholash

Amaldagi boshqaruv tizimi tahlili shuni ko'rsatadiki, hududiy rivojlanishni boshqarishda quyidagi kamchiliklar mavjud:

- *strategik rejalashtirish tizimining yetarli darajada integratsiyalashmaganligi;*
- *hududiy rivojlanish dasturlarining o'zaro uyg'unlashmaganligi;*
- *qaror qabul qilish jarayonida analitik yondashuvlarning yetishmasligi;*
- *mahalliy boshqaruv organlarining iqtisodiy mustaqilligining cheklanganligi.*

Natijada mavjud resurslardan to'liq va samarali foydalanish imkoniyati cheklanmoqda.

3. Hududiy rivojlanishning asosiy omillari tahlili

Tadqiqot natijalari hududiy rivojlanishga quyidagi omillar sezilarli ta'sir ko'rsatishini aniqladi:

- **Investitsiyalar hajmi va tarkibi** – hududga jalb etilayotgan investitsiyalar iqtisodiy o'sishning asosiy drayveri hisoblanadi;

- **Infratuzilma rivoji** – transport, energetika va kommunikatsiya tizimlarining rivojlanganligi hududiy faollikni oshiradi;

- **Inson kapitali** – malakali kadrlar mavjudligi iqtisodiy samaradorlikni belgilaydi;

- **Innovatsion faoliyat** – yangi texnologiyalarni joriy etish ishlab chiqarish samaradorligini oshiradi.

4. Strategik boshqaruv samaradorligini oshirish bo'yicha natijalar

O'tkazilgan tahlillar asosida hududiy rivojlanishda strategik boshqaruv samaradorligini oshirishning quyidagi ustuvor yo'nalishlari belgilandi:

--**Strategik rejalashtirish tizimini takomillashtirish.** Hududiy rivojlanish dasturlarini yagona strategik tizim asosida ishlab chiqish va ularni o'zaro integratsiyalash zarur.

--**Raqamli boshqaruv tizimlarini joriy etish.** Raqamli texnologiyalar asosida boshqaruv qarorlarini qabul qilish tizimini rivojlantirish boshqaruv samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

--**Investitsiya muhitini yaxshilash.** Hududga investitsiyalarni jalb etish uchun qulay sharoitlar yaratish, byurokratik to'siqlarni kamaytirish muhim hisoblanadi.

--**Innovatsion rivojlanishni qo'llab-quvvatlash.** Ilm-fan va ishlab chiqarish integratsiyasini kuchaytirish orqali innovatsion iqtisodiyotga o'tish zarur.

--**Mahalliy boshqaruv organlari vakolatlarini kengaytirish.** Hududiy darajada qaror qabul qilish mustaqilligini oshirish boshqaruv samaradorligini ta'minlaydi.

5. Tadqiqot natijalarining amaliy ahamiyati

Mazkur tadqiqot natijalari quyidagi amaliy natijalarni beradi:

- hududiy rivojlanish strategiyalarini takomillashtirish imkonini yaratadi;

- boshqaruv tizimining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi;

- iqtisodiy o'sishni jadallashtirishga yordam beradi;

- aholi farovonligini oshirishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Umumiy Natija

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, Namangan viloyatida hududiy rivojlanish ijobiy dinamikaga ega bo'lsa-da, strategik boshqaruv mexanizmlarini yanada takomillashtirish zarur. Taklif etilgan yondashuvlar hududiy rivojlanish samaradorligini oshirishga va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

Xulosa

Namangan viloyati misolida hududiy rivojlanishda strategik boshqaruvning samaradorligini oshirish masalalari keng qamrovli va murakkab jarayonlarni talab qiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, samarali strategik boshqaruv hududiy rivojlanishning barcha jabhalarida, xususan iqtisodiy, ijtimoiy va infratuzilma sohalarida sezilarli ijobiy natijalarni beradi.

Viloyatning iqtisodiy salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarish uchun boshqaruv jarayonlarida ilg'or monitoring tizimlari, ma'lumotlarga asoslangan qaror qabul qilish, shaffoflik va mas'uliyat tamoyillari keng joriy etilishi zarur. Shu bilan birga, mahalliy resurslar, inson kapitali va innovatsion imkoniyatlardan samarali foydalanish hududiy strategiyalarni muvaffaqiyatli amalga oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Strategik boshqaruvni rivojlantirish orqali Namangan viloyati hududiy o'sishni rag'batlantiruvchi, barqaror va raqobatbardosh hududga aylanishi mumkin. Bu esa nafaqat hududning ichki ijtimoiy-iqtisodiy barqarorligini ta'minlaydi, balki respublika darajasida ham iqtisodiy va ijtimoiy integratsiyani kuchaytiradi. Shuning uchun hududiy rivojlanishda strategik boshqaruvning samaradorligini oshirish – mintaqaviy rivojlanishning uzluksiz va barqaror jarayoni sifatida qaralishi lozim

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ibragimov, B. Hududiy iqtisodiyotni raqamli texnologiyalar asosida boshqaruv samaradorligini oshirish, Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot jurnali, 2025.
2. Mustafakulov, S. O'zbekiston–2030 strategiyasi: hududiy iqtisodiy rivojlanish doirasida viloyatlar o'rtasidagi iqtisodiy tafovutlarni kamaytirish masalalari, Economics and Innovative Technologies, 2025.
3. Sadigov, A., & Nazarov, N. Improving the methodology for developing a strategy for sustainable development of regions, Economics and Innovative Technologies, 2023.
4. Sattarov, R.A. Institutional innovation and regional governance for balanced interregional cooperation development: the case of Namangan, Uzbekistan, Green Economy and Development, 2025.
5. Muminov, F. Hududiy rivojlanish strategiyalariga innovatsion komponentlarni integratsiya qilish usullari, Green Economy and Development, 2025.
6. Ma'murov, B. O'zbekiston hududiy rivojlanish strategiyalarida barqaror rivojlanish maqsadlarining (SDG) integratsiyasi, Iqtisodiy taraqqiyot va tahlil, 2025.
7. Todaro, M. P., & Smith, S. C. Economic Development, Pearson Education — hududiy rivojlanish va strategik rejalashtirish bo'yicha asosiy nazariy manba.
8. North, D. C. Institutions, Institutional Change and Economic Performance, Cambridge University Press — mintaqaviy boshqaruv va institutlar iqtisodiy samaradorlikka ta'siri.
9. Porter, M. E. The Competitive Advantage of Nations, Free Press — strategik boshqaruv va raqobatbardoshlik kontekstida.
10. World Bank. World Development Report, Washington, DC — hududiy rivojlanish va investitsiyalar tahlili.